

Георгій Потульницький

канд. іст. наук, наук. співроб.

Інститут української археографії та джерелознавства

ім. М.С. Грушевського НАН України

01601, Україна, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4

E-mail: potulnytski@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3385-7281>

СПРОБИ МАЗЕПИНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ЗАЛУЧИТИ КРИМСЬКЕ ПИТАННЯ ДО МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОНАРХІЇ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТ.

Спираючись на джерела, віднайдені в архівах та бібліотеках Франції та України, автор відтворює політико-дипломатичну діяльність гетьмана та французького політичного діяча Григора Орлика і його сподвижників мазепинських емігрантів Федіра Мировича та Федіра Нахимовського в контексті залучення ними до розв'язання тогочасних проблем, пов'язаних із відновленням козацької державності та протистоянням планам Російської імперії, Кримського ханства. Автор доходить висновку, що на кожному з етапів своєї дипломатичної служби, виділених ним (відповідно 1730-ті, 1740-ві і 1750-ті роки), гетьман ставив перед собою відмінні завдання щодо вирішення кримського питання, і, відповідно, намагався їх реалізувати. На думку автора статті, саме Григор Орлик своїми послідовними, перманентними та наполегливими діями забезпечив реальне постання традиційної для гетьманської України справи інтеграції до міжнародної політики Версальського кабінету поруч із козацьким і кримським чинниками. У 1750-х рр. дієвими помічниками Г. Орлика у справі політико-правового визнання козацького чинника як однієї з домінант зовнішньополітичної діяльності Версальського кабінету французькою політичною елітою стали його помічники Ф. Мирович та Ф. Нахимовський. Перебуваючи в Криму в 1750-х рр., вони виступають особливими емісарами Версальського кабінету та не лише підтримують гетьмана в реалізації справи налагодження військово-політичної співпраці Франції із Кримом та Портою, але принагідно намагаються пояснити і ханові, і запорозьким козакам, що перебувають у Криму, сутність російської політики, скерованої на припинення української самостійності. Своїм дослідженням автор доводить, що

мазепинська еміграція не лише сприяла забезпеченню реального постання справи інтеграції козацького чинника до міжнародної політики Версальського кабінету як її складового елемента, але й допомагала його легітимізації та обґрунтуванню в історії концепцій залучення Туреччини та Криму в боротьбу за визволення України від російської домінації. На думку автора статті, саме представники мазепинської еміграції здійснили останню спробу залучити до тогочасних проблем, пов'язаних із відновленням козацької державності, Кримське ханство, у такий спосіб вирішуючи кримсько-козацьку проблему, яка мала тяглість ще з XVI ст.

Ключові слова: *мазепинська еміграція, кримське питання, міжнародна політика, Версальський кабінет, козацький чинник.*

Heorhii Potulnytskyi

PhD in History, Researcher

M.S. Hrushevskyy Institute of Ukrainian

Archaeography and Source Studies

the National Academy of Sciences of Ukraine

4, Triokhsviatytska Street, Kyiv, 01601, Ukraine

E-mail: potulnytski@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3385-7281>

THE ATTEMPTS OF THE MAZEPAN EMIGRATION TO INVOLVE THE CRIMEAN QUESTION INTO THE INTERNATIONAL POLICY OF FRENCH KINGDOM IN THE FIRST HALF OF THE EIGHTEENTH CENTURY

Being at the political and diplomatic service of King of France Louis XV for more than three decades (from 1729 to 1759) Hryhor Orlyk, the son of the Ukrainian Hetman Pylyp Orlyk, was committed to furthering the cause of his father. Traditionally, in the context of the political tasks of the French kingdom, he addressed, on the one hand, the incorporation of the Cossack factor into the foreign policy of the Versailles Cabinet, and, on the other hand, the Crimean question. At every stage of his diplomatic service, which we have distinguished (the 1730s, 1740s, and 1750s respectively), the Hetman's son set different tasks to resolve the Crimean issue and, accordingly, tried to implement them. Through his consistent, permanent, and persistent actions, Hryhor Orlyk contributed to the traditional matter of Hetman's Ukraine integration into the international policy of the Versailles Cabinet, along with the Cossack and Crimean factors.

In the 1750s, one of the last representatives of the Mazepian emigration Fedir Myrovych and Fedir Nakhymovskyi joined the corps of Orlyk's son Hryhor. They

became his effective assistants in the matter of political and legal recognition of the Cossack factor as one of the dominant foreign policy activities of the Versailles Cabinet by the French political elite.

Being in Crimea in the 1750s, Myrovysh and Nakhymovskiyi acted as special emissaries of the Versailles Cabinet maintaining contacts with it directly through Hryhor Orlyk. They contributed in every way to the policy of the kingdom in Crimea in connection with the activation of the Cossack factor there. Old Mazepa's supporters assisted the Hetman's son in the implementation of the military and political cooperation between France and Crimea and the Ottoman Empire, but they also attempted to explain the essence of Russian policy aimed at terminating the independence of the Kosh both to the Khan and to Zaporozhian Cossacks in Crimea.

The author concludes that as the envoy of the French Crown in Crimea, Hryhor Orlyk made the last attempt to involve the Crimean Khanate to the problems related to the restoration of the Cossack statehood solving the Crimean-Cossack problem, which had been consistent since the sixteenth century. All Mazepa supporters by conducting their activities in Crimea not only contributed to raising the issue of integrating the Cossack factor as an integral part into the international policy of the Versailles Cabinet, but also helped to legitimize and substantiate the latter in the concept of involving Turkey and the Crimean Khanate into the struggle for Ukraine's liberation from Russian domination.

Keywords: *Mazepian Emigration, Crimean Question, International Policy, Versailles Cabinet, Cossack factor.*

Міцні підвалини для розгортання гетьманичем Григором Орликом кримського чинника у французькій зовнішній політиці другої чверті XVIII ст. заклали ще його батько – гетьман Пилип Орлик. У 1710 році в контексті пошуку міжнародної підтримки справи українського державотворення гетьман розробив бачення проблем кримської і турецької орієнтації. Після свого обрання гетьманом П. Орлик розпочинає активні перемовини з Кримським ханством. У жовтні 1710 р. він мав особисту зустріч із ханом Девлет-Гіреєм II, а наприкінці листопада чи на початку грудня до Бахчисарая вирушила українська делегація, очолювана полковником Дмитром Горленком, для ведення подальших переговорів. Договір між Кримською державою та Військом Запорозьким було підписано 23 січня 1711 р. поблизу броду Кайр на Дніпрі. За цим документом, складеним у формі привілею, Крим визнавав права Війська Запорозького на самовизначення та зобов'язувався не втручатися у справи останнього. На думку О. Прицака, еміграційний гетьман щиро вів, що під спільним протекторатом Швеції і Порту та у співпраці з Кримом зможе постати вільна Україна¹.

Продовжили справу Пилипа Орлика в контексті реалізації східної політики Французького королівства в Криму його син Григор Орлик та молодші сподвижники екзильного гетьмана Федір Мирович і Федір Нахимовський. Їхня діяльність на французькій службі, присвячена боротьбі за українську незалежність від російської домінації, у контексті якої вони намагалися залучити Кримський Ханат до політичної стратегії Франції, як основного противника Росії, є предметом цієї статті. У ній ми послідовно розглянемо як політико-дипломатичну діяльність Григора Орлика, так і місію до Криму його сподвижників Ф. Мировича та Ф. Нахимовського, яку гетьманич особисто ініціював.

Необхідно зазначити, що ця проблематика частково розглядалася як у світовій, так і у вітчизняній історіографії. У зарубіжній історіографії серед дослідників політичної діяльності Г. Орлика виділяються імена О. Пріцака² та його учня О. Субтельного³, французької дослідниці І. Дмитришин⁴, а також польських науковців В. Конопчинського⁵ та Е. Чеслака⁶. Праці вищезгаданих істориків відрізняє багата джерельна та історіографічна база, ретельне опрацювання матеріалів французьких, турецьких та польських архівів.

Значну увагу зазначеним проблемам присвятили представники української історіографії, серед яких провідне місце належить історикам-емігрантам. Зокрема, І. Борщак, попри поєднання у своїх дослідженнях наукового аналізу з елементами публіцистики, і навіть художнього домислу, віднайшов і розглянув цілий комплекс джерел з історії французько-українських відносин XVIII ст., а також видав перші політичні біографії обох Орликів⁷. Інший еміграційний дослідник Б. Крупницький виділив основні етапи політичної діяльності гетьмана П. Орлика, в останньому з яких чільне місце відвів Г. Орлику⁸.

Новий етап історіографії проблеми пов'язаний із відродженням суверенної Української державності. Протягом двох останніх десятиліть з'явилися наукові праці (В. Смолій та В. Степанков, О. Путро, О. Кресін, С. Андреева, В. Ададуров), які висвітлюють окремі аспекти місій Г. Орлика в 1729–1732 рр. до Франції, Порту, Криму та Січі, зв'язки української політичної еміграції, зокрема Г. Орлика та Ф. Мировича, із запорозьким козацтвом, піддають аналізу низку документів Г. Орлика 1730-х рр.⁹

Північно-східна політика Версальського кабінету в 1720–1730 рр. оберталася навколо обмеження Габсбурзької могутності, з одного боку, та протидії проникненню до Європи Російської імперії, з іншого. Особливістю цієї політики була концентрація зусиль французьких дипломатів на шведському, польському й турецькому векторах з метою утворення так званого «Східного бар'єру». Оскільки поодиноко ані Швеція, ані Османська імперія, ані Польща не могли протистояти Росії, завданням дипломатичного відомства стало не тільки підбурити ці держави до протистояння Російській імперії, але й об'єднати їх.

Якщо у Швеції та Польщі необхідно було проводити активні дії, щоби повернути їх у русло власних міжнародних планів, то Порта вже перебувала у сфері політичних комбінацій Версальського двору. Османська імперія була готова атакувати Росію за умови укладення прямої угоди з Францією. Проте Версаль вирішив не підписувати договори з «невірними», що суттєво вдарило по французькій репутації у Константинополі. Було втрачено дорогоцінний час, і в Туреччині перемогли антивоєнні настрої. Через це Франція почала активізувати турецький і кримський напрями своєї політики не за допомогою договорів, а шляхом відновлення в цих державах своєї присутності наданням військової допомоги та розгортання конспіративно-розвідувальної діяльності, де важливу роль мала відіграти й мазепинська еміграція.

Вищезазначена політика Франції на протидію Росії, котра безпосередньо торкалася комплексу протиріч, що традиційно існували довкола українського питання (Швеція, Польща, Порта, Крим), не могла не спонукати українську політичну еміграцію піднімати перед Версальським кабінетом проблему козацької України, яка мала розв'язуватися в ході успішної реалізації стратегії королівства. Внаслідок зазначених вище факторів і тенденцій французької зовнішньої політики створилося сприятливе становище для інтеграції до її системи й козацького чинника.

Г. Орлик виходить на дипломатичну арену в грудні 1729 р., коли він прибув до Франції з рекомендаційними листами від французького посла у Варшаві маркіза де Монті. Одразу після прибуття він мав аудієнції у тестя короля Франції Людовіка XV колишнього і майбутнього польського короля Станіслава Лещинського та міністра закордонних справ маркіза де Шовелена¹⁰. З цього часу гетьманич перебуває на французькій службі, під час якої неодноразово проводить як офіційні, так і таємні місії у Центрально-Східній Європі, водночас не забуваючи за сприятливих політичних умов піднімати питання визволення козаків з-під влади Російської імперії та їх корисності для міжнародної політики Франції.

Діяльність Г. Орлика у справі інтеграції козацького питання, а разом з ним і кримського чинника, до зовнішньополітичної стратегії Версальського кабінету можна розділити на три етапи. Це, відповідно, 1730-ті, 1740-ві та 1750-ті рр. На першому етапі Г. Орлик діє в орбіті політики свого батька й заангажований у реалізації французько-українських інтересів на всіх трьох актуальних напрямках північно-східної політики Французької корони: польському (повернення трону Станіславу Лещинському), турецькому та кримському (активізація діяльності українського козацтва в союзі з татарами як допоміжного чинника османській армії напередодні російсько-турецької війни 1736-1739 рр.) та шведському (утвердження антиросійських настроїв у шведському уряді з метою залучити Швецію до війни проти Росії).

У 1740-х рр. гетьманич, перейнявши справу батька й вислуживши в 1742 р. генеральський чин у французькій армії, уже як член «Секретного кабінету» короля стає одним із головних радників Версаля в питаннях Північно-Східної Європи. Впроваджуючи козацький чинник до системи міжнародної політики Франції та наголошуючи на його історичній тяглоті з давніх часів, Григор Орлик надсилає до французького уряду низку меморандумів, у яких розглядає і кримське питання.

У 1750-х рр. Г. Орлик пише листи, коментарі та меморандуми до провідних тогочасних дипломатів Франції, знову наполегливо нагадуючи урядовцям про можливість залучення козацького чинника до міжнародної політики королівства в Центрально-Східній Європі, зокрема і в контексті турецько-кримського напрямку.

Слід зазначити, що на всіх трьох етапах своєї політико-дипломатичної діяльності у Французькому королівстві Григор Орлик, активно розробляючи кримський вектор політики Версальського кабінету, діє і як політик–практик, виконуючи дипломатичні місії безпосередньо у Криму, і як політик–теоретик, готуючи меморандуми та проекти, де розглядає під кутом зору протидії Російській імперії і кримське питання. Розглянемо ці етапи детальніше, тримаючи в полі зору саме кримський напрямок діяльності гетьманича.

Зі вступом на французьку дипломатичну службу Г. Орлик відразу був скерований на турецько-кримський напрям політики Версаля, оскільки Константинополь був на початку 1730-х рр., унаслідок ворожості і до Росії, і до Австрії, впливовим суперником Відня й Петербурга і водночас союзником Франції у реалізації північно-східної стратегії королівства. Вже через декілька місяців після прибуття до Франції Г. Орлика направляють із дипломатичною місією до столиці Оттоманської Порти, де він мав допомагати послові Франції маркізу де Вільньову схилити султана до підтримки справи тестя французького короля та домогтися звільнення батька з Салонік¹¹.

10 грудня 1729 р. Г. Орлик мав аудієнцію у С. Лещинського в його резиденції – замку Шамбор. Кандидат на престол Речі Посполитої надав гетьманичу рекомендаційні листи до міністра закордонних справ де Шовелена та своєї доньки – королеви Франції. Після нарад із де Шовеленом французький уряд погодився фінансувати подорож Г. Орлика до Порти – спочатку до Салонік для зустрічі з батьком, а згодом до Константинополя, аби домогтися з'єднання П. Орлика із запорожцями¹². У першій половині 1730-х рр. Г. Орлик неодноразово виїжджає з дипломатичними місіями до Константинополя й Бахчисарая.

15 травня 1730 р. Г. Орлик прибув до Салонік, а вже в середині червня він із листом від батька до великого візира Ібрагіма-паші та інструкціями для де Вільньова був у столиці Порти¹³. Французький посол та гетьманич марно намагалися переконати великого візира звільнити Пилипа Орлика.

Це було пов'язано, насамперед, як писав маркіз де Вільньов, із побоюваннями османського сановника, що еміграційний гетьман зможе або спровокувати війну з росіянами, або перейти на їхній бік¹⁴. Великий візир не міг дозволити загострення відносин із Росією, оскільки лише в 1730 р. розпочався черговий конфлікт Порти з Іраном. Тому, щоб уникнути війни на два фронти, в Константинополі вирішили притримуватися обережної політики щодо Петербурга.

У 1730 р. кримським ханом став Каплан-Гірей – давній знайомий П. Орлика та С. Лещинського по бендерському періоду. Під час подорожі до Криму із заслання на о. Хіос він мав зустріч у Константинополі з де Вільньовом. Хан пообіцяв надати 150-тисячне татарське військо на допомогу С. Лещинському, навіть якщо Порта відмовиться підтримувати тестя Людовіка XV. Також хан пообіцяв зробити все можливе, аби «один з його добрих друзів» гетьман Орлик з'єднався із запорожцями¹⁵.

Така позиція Каплан-Гірея робила кримський вектор французької політики доволі перспективним. Тому в жовтні 1731 р. Г. Орлик вирушив назад до Франції за подальшими інструкціями. 9 грудня він був із візитом у Шамборі, де подав С. Лещинському меморандум зі звітом про здійснену роботу та планами на майбутнє¹⁶.

Отримавши рекомендації від С. Лещинського, Г. Орлик направився до Версаля, де протягом останнього тижня грудня 1731 р. зустрічався з Шовеленом та прем'єр-міністром Франції кардиналом де Флері. Протягом цього часу на розгляд міністра та кардинала Г. Орлик подав шість меморандумів, у яких детально обґрунтував необхідність його місії до Криму¹⁷.

Аргументи Г. Орлика справили на французьких урядовців глибоко позитивне враження, оскільки вони не тільки надали йому втричі більше коштів порівняно з попередньою місією, але Г. Орлику також було надано королівського рекомендаційного листа до кримського хана¹⁸. Оцінюючи перші кроки Г. Орлика як французького дипломата, слід зазначити, що він домігся отримати від хана обіцянку підтримати С. Лещинського та сприяв перемовинам між Каплан-Гіреєм і Людовіком XV. Проте беручи до уваги той факт, що кримський хан був васалом Порти, а остання зволікала розпочинати війну проти Росії через війну з Іраном, Г. Орлик, вступивши на дипломатичну службу Франції, залишив на першому етапі своєї дипломатичної діяльності кримське питання в стані невирішеності, яке зможе в майбутньому активізуватися з інкорпорацією індивідуальних прагнень українського козацтва до системи французької політики як її складової.

Політико-дипломатичне забезпечення для Франції кримського вектора її зовнішньої політики неабияк посприяло Григору Орликові у вибудові його подальшої політичної кар'єри. У 1742 р. син гетьмана вже посідає значне становище серед еліти королівства. В 1740-ві роки Г. Орлик складає, зокрема,

три дуже важливих меморандуми, які хоча і не були безпосередньо присвячені розробці ним кримського вектора, але в загальному контексті торкалися і його. Акцентувавши свою увагу на тому факті, що багато московських царів, особливо Іван Васильович, завжди намагалися розширити свої володіння в обширі Балтійського, Чорного й Каспійського морів, гетьманич наголошує на необхідності підняття революції на українських землях, рушійним фактором якої вважає козацтво. Тому до меморандуму він додає копії привілеїв султана та шведського короля, наданих гетьману П. Орлику, і текст союзного договору між Військом Запорозьким і татарами, за яким сили Порти, Швеції і Криму гарантували збереження свободи та імунітет козацької нації, а також права батька Г. Орлика, який був їхнім очільником. «По цим документам Ви [міністр закордонних справ маркіз де Пюїзьє. – *Авт.*] можете бачити зв'язок інтересів мого батька та козацької нації з інтересами Швеції, Польщі, Порти та татар, що є природними союзниками Франції»¹⁹.

У 1750-х рр. починається третій і останній з виділених нами етапів політико-дипломатичної діяльності гетьманича на французькій королівській службі. Г. Орлик складає листи, коментарі та меморандуми до представників дипломатичного відомства Франції, зокрема консула в Криму Ля Фаярді, одного з провідних чиновників Міністерства закордонних справ Ж.-П. Терсьє та міністра закордонних справ А.-Л. де Руйє, який обіймав цю посаду з липня 1754 р. по червень 1757 р. і був пов'язаний родинними зв'язками з дружиною гетьманича маркізою Дентевіль.

Як відомо, у 1750-х рр. Франція вступила в союз з Австрією, а незабаром до них приєдналася і Росія, сформувавши антипруську коаліцію. Проте й офіційно, і таємно Версальський кабінет не забував своїх старих союзників – Польщу, Швецію, Порту і Крим. Г. Орлик, не будучи задіяним у новій структурі дипломатичних відносин з Австрією, продовжував діяти на старих напрямках. Сконцентрувавши свій досвід на Оттоманській Порті та Кримському ханстві, він знову намагається впровадити козацький чинник до зовнішньої політики Франції і діє тут не лише як український легітиміст, а розкриває історичні перипетії варіантів пошуку можливості інкорпорувати українське питання до французької політики в Східній Європі.

Так, у 1753 р. Г. Орлик наголошує у своїх листах до французького консула в Бахчисараї Ля Фаярді про необхідність активізації козацького чинника, підкреслюючи волелюбність козацької нації та продемонстровану нею не раз у своїй історії готовність скинути російське ярмо. «Ви знаєте, – пише французький генерал та дипломат своєму респонденту у Бахчисараї, – наскільки козацька нація віддана своїй свободі. Її невтомний дух завжди готовий скористатися з нагоди аби здобути свої права від російської тиранії»²⁰. Г. Орлик наголошує, що основним завданням консула мала би стати спонука

Порти і татар підтримати повстання в Україні, завдавши рішучого удару по Російській імперії на південному напрямі бойових дій²¹.

Апелюючи до іншого дипломата – Ж.-П. Терсьє, гетьманич пропонує останньому вирвати запорозьких козаків з-під ярма Росії, використавши факт їхнього перманентного незадоволення утисками з боку імперських урядовців, та поставити їх під протекцію кримського хана. На переконання Г. Орлика, така акція може послужити безпосереднім приводом для розгортання в Україні повстання, яке допоможе позбутися російського гніту й суттєво послабити сили Петербурга²².

Дієвими помічниками Г. Орлика у справі політико-правового визнання українського чинника як однієї з домінант зовнішньополітичної діяльності Версальського кабінету французькою політичною елітою стали одні з останніх представників мазепинської еміграції – Федір Мирович та Федір Нахимовський, які на декілька років пережили свого молодшого товариша Г. Орлика.

Щодо раннього етапу політичної та військової діяльності Федіра Мировича та Федіра Нахимовського відомо, що вони ще зовсім молодими у складі 45 старшин пішли з гетьманом І. Мазепою у вигнання і згодом поїхали за Карлом XII до Швеції²³. До виступу І. Мазепи Мирович закінчив Києво-Могилянську Академію, і в період між 1706 та 1710 роками обіймав низку відповідальних посад у гетьманському уряді – був бунчуковим товаришем, а згодом вийшов у генеральні старшини, ставши генеральним бунчужним та генеральним осавулом. Саме Федір Мирович у 1709 р. за дорученням гетьмана Івана Мазепи вів переговори із Запорожжям, які закінчилися переходом козаків на бік Швеції, а також і з Кримським ханством²⁴. Ставши прибічниками спадкоємця Івана Мазепи у володінні гетьманською булавою – екзильного гетьмана Пилипа Орлика та поділяючи його політичну лінію на створення привабливих вартостей для козацької України серед еліти європейських країн, обидва мазепинці після смерті Пилипа Орлика підтримували його сина Григора.

На ранньому етапі політичної кар'єри Ф. Мирович та Ф. Нахимовський ще з 1719 р. були задіяні разом із П. Орликом і у турецьких справах. Зокрема, Ф. Нахимовський, опинившись разом із гетьманом на турецькій території, доставив, як його уповноважений, у 1721 р. лист на Січ і спромігся здобути підтримку у козаків для можливих антиросійських заходів Порти²⁵. Під час еміграції обидва мазепинці проживали в Криму, Туреччині, Польщі, Швеції і виконували різні політичні доручення Григора Орлика, зокрема і на Запорожжі²⁶.

Вперше в орбіту французької уваги Ф. Мирович і Ф. Нахимовський потрапили наприкінці 1734 р. – на початку 1735 р., коли гетьман П. Орлик спробував організувати в Каушанах козацький військовий підрозділ у

зв'язку з очікуваною турецько-російською війною. До П. Орлика прибуло близько тисячі козаків із числа колишніх запорожців, серед яких були й давні сподвижники гетьмана – Ф. Нахимовський, Ф. Мирович та І. Герцик, котрі утворили кістяк гетьманського штабу. Слід зазначити, що кримський хан, висловлюючи задоволення діяльністю гетьмана та його штабу, написав про них схвальний відгук французькому королю²⁷.

Саме завдяки Г. Орлику обидва мазепинці вже персонально з'являються в орбіті французької політики в 1750-х рр. У листуванні з міністром закордонних справ А.-Л. де Руйє до турецького та кримського чинників у французькій політиці Г. Орлик додає чергову актуалізацію ним й інших напрямів північно-східної політики Франції – шведського та польського.

Аби посилити свої аргументи, Г. Орлик пересилає де Руйє переклад листа своїх сподвижників про стан справ на Січі і в Криму, додавши до листа власний коментар. У коментарі він нагадує про традиційність залучення до справи вирішення українського питання міжнародним шляхом шведського, польського й турецького чинників, які мали тяглість у контексті всієї історії України, починаючи від зародження козацтва. Він перераховує основні етапи української історії (повстання Б. Хмельницького, Гадяцька угода, Полтавська битва) та завершує аналіз політикою свого батька – гетьмана П. Орлика²⁸. Міністерські службовці Франції, даючи оцінку коментаря Г. Орлика щодо інформації своїх сподвижників, кваліфікували цей документ як міркування щодо походження і формування армії запорозьких козаків, надіслані де Руйє²⁹.

У 1753 р. гетьманич пише довірчого рекомендаційного листа іншому французькому дипломату Ж.-П. Терсьє щодо можливого використання Ф. Нахимовського у справі протидії Російській імперії у зв'язку з актуалізацією українського питання. «...Ви можете упевнено, – пише гетьманич, – використати його [Ф. Нахимовського. – *Авт.*] з метою довідатися про настрої серед запорозьких козаків і народу України, які можуть перебувати в очікуванні скинення ярма російської тиранії»³⁰.

У 1754 р. Г. Орлик відправляє Ф. Нахимовського і Ф. Мировича до Криму, щоби звідти вони, вже як представники Франції, зав'язали відносини із Запорожжям³¹. З цього приводу Г. Орлик спочатку пише з Версаля листа до французького консула в Бахчисараї: «...можливо свого часу та за певних сприятливих обставин вони [Ф. Мирович та Ф. Нахимовський. – *Авт.*] посприяли би Вам у справі завдання рішучого удару по російській потузі та спонуки Порти і Криму підтримати повстання в Україні»³².

Г. Орлик повідомляє Ля Фаярді, що обидва старшини можуть інформувати консула через белзького воєводу Антонія Потоцького про настрої в Україні та у Війську Запорозькому. Незабаром Ф. Мирович і Ф. Нахимовський опинилися в Криму з метою стати під захист хана й отримати від нього

матеріальну підтримку. Гетьманич вважав, що це уможливить для Версальського кабінету розширення бази збирання інформації про Крим і Порту, а також сприятиме актуалізації української справи шляхом повернення запорожців під протекцію султана³³.

З призначенням у 1755 р. нового посла при Порті графа де Вержена, Г. Орлик нагадує міністрові де Руйє про обох мазепинців та засвідчує, зокрема, що хан приязно прийняв їх у Бахчисараї та обіцяв подбати про їхнє забезпечення. «Прошу Вас наказати пану Вержену, – пише Г. Орлик, – аби він подбав про королівський захист для обох і підтримав їх складенням рекомендації на ім'я хана і Порти»³⁴. Результатом клопотання став лист де Вержена до міністра з пропозицією сплачувати обом колишнім козацьким старшинам за службу на користь Французької корони по 100 піастрів від французького уряду. Поява обох мазепинців при ханському дворі співвідноситься в часі з активізацією інтересу французької дипломатії до зазначеного регіону. Зокрема, французький агент у Петербурзі шевальє Дуглас отримав інструкцію розвідати стан українсько-російських відносин³⁵.

Діями соратників Г. Орлика керував французький консул у Смирні Ш.-К. де Пейссонель. У своїй депеші графу де Вержену він писав: «... я тримаюсь за килимом і керую паном Ф. Мировичем, який зняв маску 50 років тому і якому нічого втрачати»³⁶. Варто відзначити, що в 1755 р. французький дипломат подав своєму урядові документ під назвою «Записка про Малу Татарію», до якої увійшли відомості про торгівлю між Січчю та Кримом, почерпнуті, зокрема, і від Ф. Мировича³⁷.

Про дієву службу Ф. Мировича і Ф. Нахимовського з метою протидії Росії у Криму свідчить уже згаданий вище при характеристиці політичної діяльності Г. Орлика переклад одного з листів обох мазепинців до гетьманича з Бахчисарая. У коментарі, який Г. Орлик склав до цього листа, міститься й обґрунтування потреби подальшої підтримки Версальським кабінетом обох мазепинців у Криму. Син гетьмана згадує про обох сподвижників свого батька як про людей, котрі перебували в контексті французьких інтересів, також у своєму листі до графа де Руйє від 3 вересня 1756 р.

Після появи Мировича з Нахимовським у Криму в 1753 р. за ними було встановлено нагляд російської агентури³⁸. Відомо, що російська імперська адміністрація занепокоїлась щодо причин і мети перебування обох мазепинців у Криму вже у вересні 1755 р. Саме тоді секунд-майор Київського гарнізону Міронов після повернення з листами з Бахчисарая 21 вересня 1755 р. доповідав своєму керівництву про те, що він, перебуваючи при ханському дворі, дізнався про перебування при особі кримського хана двох «російських втікачів» Ф. Мировича і Ф. Нахимовського. Вони, за словами Міронова, буцім-то надіслані до Бахчисарая з Польщі для підбурювання татарських військ до нападу на російські кордони. Міронов додав, що водночас він не

спромігся зібрати інформації ані про мету та завдання, з якими обидва мазепинці перебувають у Криму, ані ким саме останні надіслані з Польщі до Бахчисарая³⁹.

У результаті інформації Міронова безпосередній начальник останнього генерал-майор Іван Костюрін оформив спеціальний ордер Київської губернської канцелярії від 24 вересня 1755 р. «про направлення до Бахчисарая розвідників» для з'ясування мети перебування при кримському ханові українських політичних емігрантів Федіра Мировича і Федіра Нахимовського. В цьому ордері, оформленому під грифом «таємної справи», генерал-майор Костюрін від імені імператриці звертається до кошового отамана Війська Запорозького Григорія Федорова з визначеним завданням – обрати з числа козаків двох-трьох найкращих, гідних і надійних воїнів і надіслати їх до Бахчисарая. Ці козаки мають не лише знати татарську мову, але й видавати себе в Криму за купців, аби легше втертися в довіру до Мировича та Нахимовського і розвідати, від кого саме останні були надіслані з Польщі до Криму, чи перебувають вони на становищі втікачів і з якою насправді метою прибули до Криму⁴⁰.

У відповідь на лист Костюріна кошовий отаман Григорій Федоров склав рапорт від 3 жовтня 1755 р., в якому повідомляв, що для виконання ордера Київської губернської канцелярії ним обраний знатний товариш Василь Романовський, котрий має у себе для продажу багато різного купецького товару і скерований Кошем до Криму із зобов'язанням намагатися якнайкраще виконати розвідувальну місію щодо діяльності Мировича і Нахимовського⁴¹.

Уже за два місяці – 6 грудня 1755 р. Василь Романовський доповідав про виконання завдання в окремому свідченні, де, зокрема, зазначав, що отримавши від свого брата військового писаря Коша Дмитра Романовського та за порадою російського майора Федцова певну кількість осетрової риби, знайшов у Бахчисараї помешкання Мировича з Нахимовським і подарував рибу особисто Мировичу. Для встановлення контактів із Мировичем Василем Романовським, за його свідченнями, була складена «легенда», що нібито писар Романовський передав своєму брату Василю лист від родичів Мировича з Малоросії, але не може вручити його особисто, бо був у дорозі пограбований гайдамаками, які лист відібрали. Мирович у відповідь передав свій лист до писаря, завірений його особистою печаткою. Окрім того, Василь Романовський доповів, що під час обідів у Мировича останній розповідав, що вони з Нахимовським мешкають у Польщі у відписаному Мировичу польським гетьманом Потоцьким селі Грабич під Хотинем. Свою платню вони отримували на основі листа турецького султана до волоського господаря. Після смерті султана виплата коштів обом мазепинцям волоським господарем припинилася. Тому обидва старшини прибули до Бахчисарая з

проханням про сприяння з боку кримського хана перед новим турецьким султаном щодо вирішення питання про поновлення їм платні через волозького господаря. Коли ж, за словами Романовського, він збирався від'їжджати на Січ, Мирович, прощаючись, висловив своє бажання щодо необхідності відірвати Військо Запорозьке від Російської держави і приєднати до Кримського ханства. Мирович просив передати цю інформацію кошовому отаману й товариству, оскільки, за його словами, Росія хоче знищити Кіш, забудовуючи з цією метою міста по той бік Дніпра і готуючи в такий спосіб для Коша так званій «мішок». Мирович також просив кошового зв'язатися з ним безпосередньо, оскільки часу гаяти, на його переконання, не слід, бо Росія на той час не з'ясувала для себе лише одне питання – в який саме спосіб цей «мішок» із Січчю зав'язати⁴².

Отримавши всю цю інформацію і вивчивши справу, генерал-майор Костюрін заборонив Василю Романовському підтримувати будь-які подальші контакти з Мировичем, а кошовому отаману запропонував будь-які подальші листи від Мировича відсилати відразу і якнайшвидше до Київської губернської канцелярії, не читаючи і не розкриваючи цих листів⁴³.

Антиросійська діяльність обох мазепинців на користь Франції у Криму викликала стурбованість не лише в Київській губернській канцелярії. З приводу небезпеки дій цих козацьких старшин для інтересів Петербурга російські урядовці навіть звернулися до чинного тоді гетьмана Кирила Розумовського. Проте останній, переславши в січні 1756 р. звіт В. Романовського імператриці Єлизаветі Петрівні, спростував думку про суттєву шкоду, яку послідовники І. Мазепи можуть заподіяти імперії своєю діяльністю⁴⁴.

Обидва мазепинці пережили свого очільника Г. Орлика приблизно на три-чотири роки, оскільки останню згадку про Ф. Нахимовського джерела датують лютим 1761 р., тоді як Ф. Мирович згадується востаннє в липні цього ж року. У кореспонденції 1762 р. імена обох мазепинців повністю зникають з політичного горизонту й ділової документації Французького королівства⁴⁵.

Отже, перші спроби розробки кримського вектора у справі легітимації прав українців на власну державність перед елітою Французького королівства були здійснені гетьманом П. Орликом, який після розробки Конституції і договорів із Портою та Кримом зупинився після Суассонського конгресу на Франції, як на країні, інтереси якої з її заангажованістю в польських, кримських, турецьких і шведських справах, найбільше відповідали реалізації його планів.

Перебуваючи понад три десятиліття на політико-дипломатичній службі у короля Франції Людовіка XV (з 1729 р. по 1759 р.), український гетьман Григор Орлик, продовжуючи справу свого батька – гетьмана Пилипа Орлика, традиційно розглядав у контексті політичних завдань Французького

королівства, з одного боку, і інкорпорації українського козацького чинника у зовнішню політику Версальського кабінету, з іншого, і кримське питання. На кожному з етапів своєї дипломатичної служби, виділених нами (відповідно 1730-ті, 1740-ві і 1750-ті роки), гетьманич ставив перед собою відмінні завдання щодо вирішення кримського питання, і, відповідно, намагався їх реалізувати. У 1730-ті рр. він, виконуючи доручення прем'єр-міністра Франції кардинала Флері, неодноразово побував у столиці Кримського Ханату – Бахчисараї, намагаючись схилити кримського хана Каплан-Гірея підтримати тестя французького короля Станіслав Лещинського, і домогся поставленої мети. Цими поїздками гетьманич готував підвалини для розгортання широкомасштабної війни низки країн – союзників Франції – проти Росії. У 1740-ві Григор Орлик складає декілька меморандумів до міністерства закордонних справ Франції, розробляючи кримський вектор політики Франції теоретично. В 1750-ті рр. гетьманич знову здійснює спробу розробки кримського напрямку практичними заходами. У 1750-х рр. на службу до Французької корони за сприяння Г. Орлика поступили старі мазепинці Федір Мирович та Федір Нахимовський – соратники П. Орлика, які підтримали гетьманича в реалізації справи налагодження військово-політичної співпраці Франції із Кримом та Портою.

Сподвижники гетьманів Івана Мазепи та Пилипа Орлика, одні з останніх представників мазепинської еміграції – Федір Мирович і Федір Нахимовський – після смерті Пилипа Орлика в 1742 р. переходять на службу до його сина Григора. У 1750-х рр. вони стають дієвими помічниками гетьманича Г. Орлика у справі політико-правового визнання козацького чинника як однієї з домінант зовнішньополітичної діяльності Версальського кабінету французькою політичною елітою.

На початку 1750-х рр. Григор Орлик надсилає обох мазепинців до Криму, ставлячи перед останніми мету зав'язати із Криму стосунки із Запорозжям і скласти інформацію про стан торгівельних відносин між Запорозською Січчю та Кримом. Перебуваючи в Криму в 1750-х рр., Мирович та Нахимовський виступають особливими емісарами Версальського кабінету, підтримуючи з ним контакти безпосередньо через Григора Орлика. Вони всіляко сприяють справі проведення політики королівства в Криму у зв'язку з активізацією там козацького чинника. Старі мазепинці не лише підтримують гетьманича в реалізації справи налагодження військово-політичної співпраці Франції з Кримом та Портою, але й принагідно намагаються пояснити і ханові, і запорозьким козакам, що перебувають у Криму, сутність російської політики, скерованої на припинення самостійницької діяльності Коша. Усвідомлюючи, що кримський хан веде подвійну політику – вивчає, з одного боку, перспективу налагодження відносин із Січчю, що перебуває під протекторатом Росії, і проводить активні перемовини з Францією, як

союзником свого сеньйора – Оттоманської Порти, з іншого, і враховуючи фактор російської присутності в Криму, мазепинці не піддають широкому розголосу ані завдання своєї місії в Криму, ані факт свого перебування на французькій службі. Про свій зв'язок із Версалем вони жодним чином не обмовляються при контактах із січовими емісарами, надісланими кошовим отаманом до них із розвідувальною метою. Натомість вони складають частково вірогідну легенду про себе й попереджають кошового про небезпеку інкорпорації Січі Росією. В результаті російські розвідники, які діяли у співпраці з запорозькими емісарами в Криму, нічого до пуття про місію Мировича й Нахимовського в Криму та їхню службу інтересам Франції так і не дізналися, хоча і склали для налагодження контактів із мазепинцями свою власну «легенду» з уявним листом. А втім, російська адміністрація заборонила кошовим розвідникам надалі підтримувати будь-які контакти з Мировичем, висловивши в такий спосіб недовіру і їм самим.

Обидва мазепинці своєю діяльністю в Криму, листуванням із Григором Орликом та наданням інформації для його меморандумів до провідних французьких дипломатів не лише сприяли забезпеченню реального постановня справи інтеграції козацького чинника до міжнародної політики Версальського кабінету як її складового елемента, але й допомагали його легітимізації та обґрунтуванню в історії концепцій залучення Туреччини та Кримського ханства в боротьбу за визволення України від російської домінації.

Отже, українські емігранти, один з яких увійшов до лав найвищої французької аристократичної еліти та посів низку дипломатичних і військових посад на службі своєї нової батьківщини, зуміли продовжити самостійницькі прагнення Б. Хмельницького та І. Мазепи й забезпечити реальне постановня традиційної для гетьманської України справи інтеграції поруч з українським і кримського чинника до міжнародної політики Версальського кабінету. Саме Григор Орлик як посланець Французької корони та його сподвижники Мирович і Нахимовський зробили останню спробу залучити до тогочасних проблем, пов'язаних із відновленням української державності, Кримське ханство, у такий спосіб вирішуючи кримсько-козацьку проблему, яка мала тяглість ще з XVI ст.

¹ НаУКМА. Науковий архів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1329. Арк.111.

² Прицак О. Вступне слово до Ювілейного збірника на честь О. П. Оглоблина. *Збірник на пошану проф. д-ра О. Оглоблина*. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1977. С. 17-19; Pritsak O. The First Constitution of Ukraine (5 April 1710). *Harvard Ukrainian Studies*. 1998. Vol. 41. Pp. 471-496; Pritsak O. Introduction. *Kappeler A. Petite histoire de l'Ukraine*. Paris: Institut d'études slaves, 1997. Pp. 9-19.

³ Субтельний О. Мазепинці : український сепаратизм на початку XVIII століття. Київ: «Либідь», 1994. 40 с.; Subtelny O. Cossack Ukraine and the Turco-Islamic World.

Rethinking Ukrainian History. Edmonton: The University of Alberta, 1981. Pp. 120-134; Subtelny O. Mazepists and Stanisławists: The First Ukrainian and Polish Emigres. *Poland and Ukraine: Past and Present*. Edmonton – Toronto: The University of Alberta, 1980. Pp. 83-95; Subtelny O. “Peter I’s Testament”: A Reassessment. *Slavic Review*. 1974. Vol. 33. No. 4. Pp. 663-678; Subtelny O. Political Cooperation and Religious Antagonism: Aspects of Pylyp Orlyk’s Relations with Turks and Tatars. *Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина*. Нью-Йорк: УВАН у США, 1977. С. 454-464.

⁴ Дмитришин І. Григор Орлик – польський патріот? *Od Kijowa do Rzymu: Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą*. Białystok, 2012. Str. 359-368; Дмитришин І. «Спільна справа», або мазепинці на французькій службі: невідомі Мирович і Нахимовський. *Пилип Орлик: життя, політика, тексти: матеріали Міжнарод. наук. конф. «Ad fontes» до 300-річчя Бендерської конституції 1710 р. (Київ, НАУКМА, 14-16 жовтня 2010 р.)*. Київ: Пульсари, 2011. С. 190-206; Dmytrychyn I. Grégoire Orlyk: un cosaque ukrainien au service de Louis XV. Paris: L’Harmattan, 2006. 370 p.

⁵ Konopczyński W. Polska a Turcja, 1683-1792. Warszawa: Instytut Wschodni w Warszawie, 1936. 316 str.; Konopczyński W. Polska a Szwecja: od pokoju oliwskiego do upadku Rzeczypospolitej 1660-1795. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Popierania Polskiej Twórczości Naukowej p. n. Kasa Mianowskiego, 1924. 390 str.

⁶ Cieślak E. Stanisław Leszczyński. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1994. 281 str.

⁷ Борщак І. Великий мазепинець Григор Орлик, генерал-поручник Людовика 15-го (1742-1759). Львів: «Червона калина», 1932. 206 с.; Борщак І. Гетьман Пилип Орлик і Франція: сторінки дипломатичної діяльності. *Записки Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка*. Львів: Друкарня НТШ, 1924. Т. 134-135. С. 79-136; Борщак І. Мазепа, Орлик, Войнаровський: історичні есе. Львів: «Червона калина», 1991. 254 с.; Борщак І. Orlikiana. Нові документи про життя й акцію Пил. Орлика. *Стара Україна*. Львів: Друкарня НТШ, 1924. Ч. XII. С. 185-186; Борщак І. Orlikiana (Опись невиданих матеріалів про Гетьмана Орлика, його родину і оточення). *Хліборобська Україна*. Відень: Видання Українського союзу хліборобів-державників, 1922-1923. Кн. 4. Зб. VII-VIII. С. 342-371.

⁸ Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик (1672-1742): огляд його політичної діяльності. Варшава, 1938. 251 с.; Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик (1672-1742): його життя і доля. Київ: «Дніпро», 1991. 78 с.; Крупницький Б. З життя першої української еміграції. Прага: Видання Українського історично-філологічного товариства у Празі, 1940. 16 с.

⁹ Ададуrow В. Украинский казак на службе Людовика XV: документальная деконструкция исследования И. Борщака о П.-Г. Орлике. *Французский ежегодник*. 2014. С. 269-305; Андреева С. «Кримський» вектор зовнішньої політики коша Нової Запорозької січі в період між російсько-турецькими війнами 1734-1739 рр. та 1768-1774 рр. *Український історичний збірник*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. Вип. 13. С. 98-108; Андреева С. Французькі дипломатичні представники в Криму та запорозько-татарські відносини часів Нової Січі. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. Запоріжжя: Просвіта, 2004. Вип. XVIII. С. 17-24.; Кресін О. Мазепинці. К., 1994. 112 с.; Кресін О. Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII століття. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 468 с.; Кресін О. Політико-правові

аспекти відносин урядів Івана Мазепи та Пилипа Орлика з Кримським Ханством. *Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха. Зб. наук. праць.* Київ: Інститут історії України НАНУ, 2008. С. 48-71; Путро О. З історії зв'язків запорозького козацтва з українською політичною еміграцією (середина XVIII ст.). *Запорозьке козацтво в українській історії, культурі та національній самосвідомості: Матеріали міжнародної наукової конференції.* Київ-Запоріжжя: Інститут історії України, 1997. С. 112-118; Смолій В., Степанков В. Українська державна ідея XVII-XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. Київ: «Альтернативи», 1997. 368 с.

¹⁰ Dmytrychyn I. Grégoire Orlyk: un cosaque ukrainien au service de Louis XV. Paris: L'Harmattan, 2006. P. 109.

¹¹ Субтельний О. Мазепинці: український сепаратизм на початку XVIII століття. Київ: Либідь, 1994. С. 135.

¹² Там само. С. 133.

¹³ Орлик П. Діаріуш подорожній, який в ім'я Троїці найсвятішої, розпочатий в року 1720 місяця жовтня дня 10-го. Київ: Темпора, 2013. Т. V. С. 134-163.

¹⁴ Archives diplomatiques du Ministère des affaires étrangères de France. Correspondance politique Turquie. Vol. 82. Fol. 323.

¹⁵ Ibidem. Fol. 446, 449.

¹⁶ Орлик П. Діаріуш подорожній, який в ім'я Троїці найсвятішої, розпочатий в року 1720 місяця жовтня дня 10-го. Київ: Темпора, 2013. Т. V. С. 651-654.

¹⁷ Archives diplomatiques du Ministère des affaires étrangères de France. Correspondance politique Pologne. Vol. 180. Fol. 392.

¹⁸ Орлик П. Діаріуш подорожній, який в ім'я Троїці найсвятішої, розпочатий в року 1720 місяця жовтня дня 10-го. Київ: Темпора, 2013. Т. V. С. 634-635, 915-916.

¹⁹ Archives diplomatiques du Ministère des affaires étrangères de France. Mémoires et documents Pologne. Vol. 2. Fol. 221.

²⁰ Archives diplomatiques du Ministère des affaires étrangères de France. Correspondance politique Pologne. Vol. 239. Fol. 528-529.

²¹ Archives diplomatiques du Ministère des affaires étrangères de France. Correspondance politique Pologne. Vol. 240. Fol. 80-82.

²² Archives diplomatiques du Ministère des affaires étrangères de France. Correspondance politique Pologne. Vol. 241. Fol. 5-6.

²³ Субтельний О. Мазепинці : український сепаратизм на початку XVIII століття. Київ: Либідь, 1994. – С. 51.

²⁴ Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734-1775: корпус документів. Київ, 2000. Т. 2. С. 632.

²⁵ Субтельний О. Мазепинці : український сепаратизм на початку XVIII століття. Київ: Либідь, 1994. С. 110, 117.

²⁶ Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734-1775: корпус документів. Київ, 2000. Т. 2. С. 632.

²⁷ Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик (1672-1742): його життя і доля. Київ: Дніпро, 1991. С. 68.

²⁸ НаУКМА. Науковий архів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1582. Арк.1-29.

²⁹ Дмитришин І. «Спільна справа», або мазепинці на французькій службі: невідомі Мирович і Нахимовський. *Пилип Орлик: життя, політика, тексти : матеріали Міжнарод. наук. конф. «Ad fontes» до 300-річчя Бендерської конституції 1710 р. (Київ, НаУКМА, 14-16 жовтня 2010 р.)*. Київ: Пульсари, 2011. С. 201.

³⁰ Archives diplomatiques du Ministère des affaires étrangères de France. Correspondance politique Pologne. Vol. 239. Fol. 512-513.

³¹ Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик (1672-1742): його життя і доля. Київ: Дніпро, 1991. С. 70.

³² Archives diplomatiques du Ministère des affaires étrangères de France. Correspondance politique Pologne. Vol. 240. Fol. 80-82.

³³ Дмитришин І. «Спільна справа», або мазепинці на французькій службі: невідомі Мирович і Нахимовський. *Пилип Орлик: життя, політика, тексти: матеріали Міжнарод. наук. конф. «Ad fontes» до 300-річчя Бендерської конституції 1710 р. (Київ, НаУКМА, 14-16 жовтня 2010 р.)*. Київ: Пульсари, 2011. С. 192.

³⁴ Archives diplomatiques du Ministère des affaires étrangères de France. Correspondance politique Turquie. Vol. 127. Fol. 113-114.

³⁵ Андреева С. «Кримський» вектор зовнішньої політики коша Нової Запорозької січі в період між російсько-турецькими війнами 1734-1739 рр. та 1768-1774 рр. *Український історичний збірник*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. Вип. 13. С. 102.

³⁶ Дмитришин І. «Спільна справа», або мазепинці на французькій службі: невідомі Мирович і Нахимовський. *Пилип Орлик: життя, політика, тексти : матеріали Міжнарод. наук. конф. «Ad fontes» до 300-річчя Бендерської конституції 1710 р. (Київ, НаУКМА, 14-16 жовтня 2010 р.)*. Київ: Пульсари, 2011. С. 200.

³⁷ Андреева С. «Кримський» вектор зовнішньої політики коша Нової Запорозької січі в період між російсько-турецькими війнами 1734-1739 рр. та 1768-1774 рр. *Український історичний збірник*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. Вип. 13. С. 102.

³⁸ Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734-1775: корпус документів. Київ, 2000. Т. 2. С.632.

³⁹ Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734-1775: корпус документів. Київ, 2006. Т. 4. С. 97-98.

⁴⁰ Там само. С. 98.

⁴¹ Там само. С. 98-99.

⁴² Там само. С.100-102.

⁴³ Там само. С.103.

⁴⁴ Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734-1775: корпус документів. Київ, 2000. Т. 2. С.632-633; Костомаров Н. «Руїна», «Мазепа», «Мазепинці»: исторические монографии и исследования. Москва: «Чарли», 1995. С. 788.

⁴⁵ Дмитришин І. «Спільна справа», або мазепинці на французькій службі: невідомі Мирович і Нахимовський. *Пилип Орлик: життя, політика, тексти : матеріали Міжнарод. наук. конф. «Ad fontes» до 300-річчя Бендерської конституції 1710 р. (Київ, НаУКМА, 14-16 жовтня 2010 р.)*. Київ: Пульсари, 2011. С. 204-206.

REFERENCES

1. Andrieieva, S. (2010). Kryms'kyj vektor zovnishn'oi polityky kosha Novoi Zaporoz'koi sichi v period mizh rosij's'ko-turets'kymy vijnamy 1734-1739 rr. ta 1768-1774 rr. *Ukrains'kyj istorychnyj zbirnyk*, 13 [in Ukrainian].
2. *Arkhiv Kosha Novoi Zaporoz'koi Sichi. 1734-1775: korpus dokumentiv.* (2000). (Vol. 2). Kyiv [in Ukrainian].
3. *Arkhiv Kosha Novoi Zaporoz'koi Sichi. 1734-1775: korpus dokumentiv.* (2006). (Vol. 4). Kyiv [in Ukrainian].
4. Dmytrychyn, I. (2006). *Grégoire Orlyk: un cosaque ukrainien au service de Louis XV.* Paris [in French].
5. Dmytryshyn, I. (2011). Spil'na sprava, abo mazepyntsi na frantsuz'kij sluzhbi: nevidomi Myrovych i Nakhymovs'kyj. *Pylyp Orlyk : zhyttia, polityka, teksty: materialy Mizhnarod. nauk. konf. Ad fontes do 300-richchia Benders'koi konstytutsii 1710 r. (Kyiv, NaUKMA, 14-16 zhovtnia 2010 r.)*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Kostomarov, N. (1995). *Ruyna, Mazepa, Mazepyntsy: ystorycheskye monohrafyy y yssledovanyia.* Moskva [in Russian].
7. Krupnyts'kyj, B. (1991). *Het'man Pylyp Orlyk (1672-1742): joho zhyttia i dolia.* Kyiv [in Ukrainian].
8. Orlyk, P. (2013). *Diariush podorozhnij, iakyj v im'ia Troitsi najsviatishoi, rozpochatyj v roku 1720 misiatsia zhovtnia dnia 10-ho.* (Vol. 5). Kyiv [in Ukrainian].
9. Subtel'nyj, O. (1994). *Mazepyntsi: ukrains'kyj separatyzm na pochatku XVIII stolittia.* Kyiv [in Ukrainian].